

**Ο μητροπολίτης Λαρίσης – Τρίκκης Διονύσιος Β΄ ο Φιλόσοφος
και η επαναστατική του δράση στη Θεσσαλία και στην Ήπειρο
(Ομιλία στην εκδήλωση των Συλλόγων Πολιτικών Συνταξιούχων
Νομών Τρικάλων και Ιωαννίνων, 12-9-2026)**

Του Δρος ΘΕΟΔΩΡΟΥ Α. ΝΗΜΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι Οθωμανοί Τούρκοι κατέλαβαν οριστική τη Θεσσαλία το 1393, ήτοι 61 χρόνια πριν από την κατάκτηση της Κωνσταντινουπόλεως (1454), την δε Ήπειρο το 1430.

Οι νέοι κατακτητές για να εδραιώσουν την κατοχή τους στην Θεσσαλία προέβησαν σε συστηματικούς εποικισμούς σ' αυτή. Με την πάροδο όμως του χρόνου οι Έλληνες αρχίζουν να προβάλλουν σοβαρή αντίσταση στον κατακτητή. Αυτό γίνεται κυρίως στην Δυτική Ελλάδα (Πίνδος, Άγραφα, Βάλτος) όπου η διαμόρφωση του εδάφους προσφέρεται γι' αυτόν τον σκοπό. Οι περιοχές αυτές με τα ψηλά και δυσπρόσιτα βουνά τους γίνονται το καταφύγιο των ανυπότακτων Ελλήνων και το κέντρο αντιστάσεως των κατοίκων της Θεσσαλίας εναντίον των κατακτητών της.

Στη διάρκεια της 500χρονης περίπου Τουρκοκρατίας εκδηλώθηκαν αρκετά επαναστατικά κινήματα. Το πρώτο χρονολογικά ήταν του μητροπολίτη Λαρίσης-Τρίκκης Διονυσίου Β΄ του επονομαζόμενου Φιλοσόφου. Περί αυτού θα γίνει αναφορά παρακάτω. Τα άλλα ήταν η συμμετοχή των Τρικαλινών στα Ορλωφικά το 1770, η επανάσταση των Βλαχαβαίων στα Χάσια το 1808, η συμμετοχή στην Επανάσταση του 1821 με κέντρο δράσης κυρίως στην περιοχή του Ασπροποτάμου (1821-1824) με κύριους πρωταγωνιστές τον αρματολό Νικόλαο Στορνάρη, τον Χριστόδουλο Χατζηπέτρο, τον Γρηγόρη Λιακατά και τον Αθανάσιο Μάνταλο που επαναστάτησε στα Χάσια. Αλλά και η περιοχή των Αγράφων επαναστάτησε. Μετά την αποτυχία στη Θεσσαλία οι Τρικαλινοί αγωνιστές συνέχισαν τον αγώνα στην νότια Ελλάδα, Μεσολόγγι, Ντολμά, Νιόκαστρο Πυλίας, Ζεμενό και Πέτρα Βοιωτίας.

Με την λήξη της Επανάστασης και την δημιουργία ενός μικρού ανεξάρτητου ελληνικού κράτους, η Θεσσαλία και η Ήπειρος έμειναν εκτός αυτού. Για να ελευθερωθούν χρειάστηκαν και άλλοι αγώνες. Έτσι έχουμε την εξέγερση του 1867 και την επανάσταση του 1878, η οποία είχε ως αποτέλεσμα την συνθήκη του Βερολίνου (1878) με την οποία η Θεσσαλία και ένα τμήμα της περιοχής Άρτας ενσωματώθηκαν τελικά στην Ελλάδα το 1881. Η περιοχή Ελασσόνας, η υπόλοιπη Ήπειρος, η Μακεδονία και τα νησιά του Αιγαίου απελευθερώθηκαν με τους νικηφόρους Βαλκανικούς Πολέμους του 1912-13.

Κατά την διάρκεια της Τουρκοκρατίας, για μεγάλο διάστημα, τα Τρίκαλα υπήρξαν το διοικητικό και θρησκευτικό κέντρο της Θεσσαλίας αλλά και μιας ευρύτερης περιοχής. Ήταν έδρα του σαντζάκμπεη Τρικάλων και των μητροπολιτών Λαρίσης. Έτσι η Επισκοπή Τρίκκης ταυτίστηκε με την Μητρόπολη Λαρίσης, οι μητροπολίτες της οποίας ήταν συγχρόνως και επίσκοποι Τρίκκης. Ένας από αυτούς ήταν ο Διονύσιος Β΄ ο Φιλόσοφος.

ΚΑΤΑΓΩΓΗ

Ο Διονύσιος καταγόταν μάλλον από πλούσια οικογένεια, αλλά δεν είναι γνωστό πού γεννήθηκε (πιθανόν στα μέρη της Παραμυθίας το 1541). Μερικές πληροφορίες έχουμε από την «Βιογραφία του νεομάρτυρα Σεραφείμ, αρχιεπισκόπου Φαναρίου και Νεοχωρίου», γραμμένη από τον Αναστάσιο Γόρδιο, καθώς και από την επίσημη

πράξη του Οικουμενικού Πατριάρχη με την οποία αποκήρυξε (το 1601) τον Διονύσιο Β΄ ως μητροπολίτη Λαρίσης, για την επανάστασή του εναντίον των Τούρκων και κυρίως για την εγκατάλειψη της θέσεώς του και τη φυγή του στη Δύση, όπου μετέβη για να συνεννοηθεί με δυτικές Δυνάμεις με σκοπό την καλύτερη προετοιμασία της επαναστάσεως στην Ήπειρο.

Κάποιες πληροφορίες για την καταγωγή του Διονυσίου μπορούν ίσως να εξαχθούν από μια μελέτη του μητροπολίτη Παραμυθίας Αθηναγόρα με τίτλο «Ο Λαρίσης Διονύσιος ὁ Σκυλόσοφος» που δημοσιεύθηκε στα *Ηπειρωτικά Χρονικά*, 6 (1931) 11-16. Γράφει ο Αθηναγόρας: «*Ἡμεῖς κατὰ συνθήκην ἐδέχθημεν μετ' ἄλλων, ὅτι ὁ Λαρίσης Διονύσιος ἦν Ἡπειρώτης καταγόμενος μάλιστα ἐκ Παραμυθίας, καὶ διότι οὗτος ἦν ἀδελφὸς τῆς Μονῆς ἁγίου Δημητρίου Δυχούνη, δῖωρον τῆς Παραμυθίας ἀπεχούσης, ἀλλ' ἐπὶ πλέον διότι ὡς στάδιον τῆς δευτέρας ἐπαναστατικῆς αὐτοῦ δράσεως ἐξελέξατο τὴν Ἡπειρον*».

Ὅμως προχωρώντας στους συλλογισμούς του ο Αθηναγόρας καταλήγει: «...δὲν θὰ ἀμάρτη τις, ἂν καὶ τὸν Λαρίσης Διονύσιον τὸν Σκυλόσοφον θεωρήσῃ ὡς καταγόμενον ἐκ μεγάλων καὶ ἐπιφανῶν οἰκογενειῶν καὶ συνδεόμενον διὰ συγγενείας πρὸς τοὺς συγχρόνους αὐτῷ Τυρνόβου Διονύσιον Ράλλην Καντακουζηνὸν καὶ Νικηφόρον Παράσχην Καντακουζηνόν. Οὕτω δὲ ὁ κατὰ τὸ 1582 [...] ἢ [...] τὸ 1592 [...] Μέγας Ἀρχιδιάκονος Διονύσιος Ράλλης νὰ εἶναι ὁ ἐθνομάρτυς Διονύσιος ὁ Σκυλόσοφος. Ἀλλ' ἐὰν ὁ Διονύσιος ὁ Σκυλόσοφος κατήγετο ἐκ Ράλληδων καὶ Καντακουζηνῶν, φυσικῶς δὲν θὰ εἶχε πατρίδα τὴν Ἡπειρον, ὅπου οὐδέποτε συνητησαμε ἀπογόνους τῶν Βυζαντινῶν τούτων οἰκογενειῶν. Τότε πατρίς του θὰ ἦτο ἡ Κωνσταντινούπολις ἢ ἡ Ἀγκίαλος ἢ καὶ αὐτὴ ἡ Τρίκκη». Κατὰ τον καθηγητὴ Χρ. Κρικῶνη ο Διονύσιος καταγόταν «ἐκ πλουσίας καὶ ἀρχοντικῆς οἰκογενείας», ἐκ Τρίκκης ἢ ἔστω ἐκ Δυτικῆς Θεσσαλίας με πιθανόν τρόπο το χωριὸ Φανάρ-Μαγούλα. Πρὸς το παρόν οἱ ἀπόψεις αὐτές δὲν ἐπιβεβαιώνονται.

Στα ἔργα που γράφτηκαν γιὰ τον Διονύσιο δὲν υπάρχουν συγκεκριμένες πληροφορίες γιὰ τὴ ζωή του, παρὰ μόνο ἔντονες κατηγορίες καὶ χυδαῖες ὑβρεῖς γιὰ τὴ συμμετοχὴ του στὶς ἀποτυχεῖς επαναστάσεις. Εἰδικότερα ο ἐμπαθὴς κατήγορός του μοναχὸς Μάξιμος γράφει: «οὐ γὰρ ἀνέχομαι γένος αὐτοῦ καὶ πατρίδα καὶ τᾶλλα εἶπεῖν πολλῶν ἔνεκεν».

ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑ

Ο Διονύσιος ἦταν μία ἐξέχουσα προσωπικότητα με ἐξαιρετικὴ μόρφωση. Υπῆρξε σπουδαῖος ἐκκλησιαστικὸς ἄνδρας καὶ φλογερὸς επαναστάτης. Δὲν ἦταν μία συνηθισμένη καὶ τυχαία ἐκκλησιαστικὴ προσωπικότητα, ἀλλὰ οἱ κατήγοροί του παρέβλεψαν καὶ ἀγνόησαν τελείως τὴν ἐκκλησιαστικὴ του δράση καὶ τὸν παρουσίασαν μόνον ὡς ἕναν ἀποτυχόντα επαναστάτη ἐναντίον των Τούρκων.

Ο Διονύσιος πρέπει νὰ συγκαταλεχθεῖ ἀνάμεσα σὺς ἐπιφανεῖς ἐκκλησιαστικὸς ἄνδρες, καθὼς καὶ σὺς πρωτοπόρους καὶ πρωταγωνιστὲς τῆς ἐλληνικῆς παλιγγενεσίας, οἱ οἱ ποῖοι προπαρασκεύασαν τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Γένους των Ἑλλήνων ἀπὸ τὴν τουρκικὴ τυραννία. Ο Διονύσιος θυσιάστηκε γι' αὐτήν.

Δυστυχῶς δὲν διασώθηκε κάποια ἀντικειμενικὴ βιογραφία του, γι' αὐτὸ ὅσα γνωρίζομε γιὰ τὴ ζωή του προέρχονται μόνον ἀπὸ ἔργα ἐχθρῶν του, οἱ οἱ ποῖοι του ἀπέδωσαν βαριεὲς κατηγορίες. Αὐτοὶ ἦταν ο μοναχὸς Μάξιμος ο Πελοποννήσιος καὶ ο ἀνώνυμος συγγραφέας του «*Ηπειρωτικοῦ Χρονικοῦ*». Με τὶς συκοφαντίες τοὺς σε βάρος τοῦ Διονυσίου δημιούργησαν μία παράδοση ἐντελῶς ἐσφαλμένη καὶ πολὺ ἐπιβαρυντικὴ, ἡ οἱ ποῖα ἀμαύρωσε τὴ μνήμη τοῦ ἐθνομάρτυρα μητροπολίτη καθὼς

του αποδόθηκε το χλευαστικό όνομα του «Σκυλοσόφου», το οποίο ακρίτως επαναλαμβάνεται από κάποιους, ενώ από τους συγχρόνους του απεκαλείτο «Φιλόσοφος», όπως πραγματικά ήταν και του άξιζε.

Ο Διονύσιος είχε σπουδάσει στη Βενετία και στο Πατάβιον (σημ. Πάντοβα), όπου συνηθιζόταν τότε να μεταβαίνουν όλοι όσοι επιζητούσαν καλύτερη και περισσότερη μόρφωση και μάλιστα οι κληρικοί. Εκεί σπούδασε φιλολογία, θεολογία, φιλοσοφία, ιατρική και φυσικές επιστήμες. Κατόπιν συνέχισε τις σπουδές του στην Κωνσταντινούπολη, όπου σπούδασε Γραμματική, Ποίηση και Λογική, ολοκληρώνοντας έτσι τον πλήρη κύκλο των μαθημάτων σύμφωνα με το πρόγραμμα που επικρατούσε τότε στις Σχολές.

Σ' αυτή τη μεγάλη μόρφωσή του οφείλεται προφανώς και η επωνυμία του ως Φιλοσόφου. «Φιλόσοφος παρὰ πάντων όνομαζόμενος». Όμως ο εμπαθής Μάξιμος τον ειρωνευόταν, χαρακτηρίζοντας τον «Σκυλόσοφο», ενώ για τις ιατρικές γνώσεις του, διαστρέφοντας τα πράγματα, τον κατηγορούσε ως «Δαιμονίσιον και μάντη», ο δε συγγραφέας του «Ηπειρωτικού Χρονικού» του απέδιδε ψευδώς και την κατηγορία του «αστρολόγου και λεκανομάντη».

Μετά τις σπουδές του ο Διονύσιος διέμεινε στην Κωνσταντινούπολη, όπου γνωρίστηκε με σημαντικές εκκλησιαστικές προσωπικότητες και απέκτησε την εκτίμηση σπουδαίων λογίων της εποχής του. Στο διάστημα αυτό εκτιμήθηκε ιδιαιτέρως από τον Πατριάρχη Ιερεμία, πρώην μητροπολίτη Λαρίσης με έδρα τα Τρίκαλα. Εν συνεχεία ο Διονύσιος τοποθετήθηκε ως πρωτοσύγκελλος στον Γαλατά, και μετά εστάλη ως έξαρχος με ειδική αποστολή στις εκκλησίες της Θεσσαλίας, Ηπείρου και Πελοποννήσου.

Όπωςδήποτε στη συγκροτημένη προσωπικότητα του και στην καλή διαγωγή του προφανώς οφείλεται και η προαγωγή του στο Αρχιερατικό αξίωμα από τον Πατριάρχη Ιερεμία και την Ιερά Σύνοδο και στην εκλογή και χειροτονία του ως Μητροπολίτη Λαρίσης τό 1593.

Ο ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ Β΄ ΩΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΛΑΡΙΣΗΣ

Για την αρχιερατεία και την εκκλησιαστική δράση του Διονυσίου Β΄ ως Μητροπολίτου Λαρίσης υπάρχουν πολύ λίγες πληροφορίες.

Ο Διονύσιος Β΄ έχοντας την έδρα του στα Τρίκαλα, έφερε τον τίτλο «Λαρίσης και Τρίκκης». Τα Τρίκαλα υπήρξαν έδρα των μητροπολιτών Λαρίσης από τις αρχές του 14ου αιώνα έως το 1739.

Ο Διονύσιος Β΄ ως Μητροπολίτης Λαρίσης-Τρίκκης άσκησε με ζήλο τα αρχιερατικά και ποιμαντικά του καθήκοντα οκτώ χρόνια (1593-11601). Το τυραννικό όμως καθεστώς των Τούρκων, όπως οι υπερβολικοί φόροι και οι σκληρές καταπιέσεις τού ενέβαλαν την ιδέα της εξεγέρσεως εναντίον τους. Οι οικονομικές δυσπραγίες τον ανάγκασαν να μην αποδίδει την «πατριαρχικήν ζητείαν τε και βοήθειαν» προς το Οικουμενικό Πατριαρχείο, όπως όφειλε. Επίσης δεν απέδιδε το χαράτσι προς τον Σουλτάνο. Και παρά τα αποσταλέντα αλληπάλληλα σχετικά Πατριαρχικά και Συνοδικά γράμματα και τους απεσταλμένους πατριαρχικούς εξάρχους και τις επιτιμήσεις για την είσπραξή τους, συνέχισε την ίδια τακτική.

ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΗ

Εκτός από την άσκηση των εκκλησιαστικών-ποιμαντικών καθηκόντων του, ο Διονύσιος πρωτοστάτησε σε δύο εξεγέρσεις, μία στη Δυτική Θεσσαλία το 1600-1601, και μία στην Ήπειρο το 1611, για την απελευθέρωση των Ελλήνων από τον τουρκικό ζυγό, τεθείς μάλιστα επικεφαλής αυτών, την αποτυχία των οποίων πλήρωσε με την ίδια του τη ζωή.

Οι δύο αυτές επαναστάσεις του Διονυσίου κατέχουν σπουδαία θέση ανάμεσα στα απελευθερωτικά κινήματα που εκδηλώθηκαν στην Ελλάδα στην διάρκεια της Τουρκοκρατίας, είναι μάλιστα από τις πρώτες.

Δεν έχουν έρθει στο φως πολλά στοιχεία για την προετοιμασία της πρώτης. Πρέπει όμως να δεχτούμε ότι ο Διονύσιος είχε επαφές με τους κλεφταρματολούς της Πίνδου και ίσως και με κάποια δύναμη της Ευρώπης, πιθανόν την Βενετία. Η εξέγερση του Διονυσίου στην Θεσσαλία δεν είναι άσχετη με μια εξέγερση που εκδηλώθηκε τον Νοέμβριο του ίδιου χρόνου στην Αλβανία και είχε υποκινηθεί από τους Βενετούς, αλλά απέτυχε και αυτή όπως και στην Θεσσαλία. Ο Διονύσιος Β΄ ήταν πολύ ενθουσιώδης και πίστευε ότι ήταν θέλημα του Θεού να απελευθερωθεί το Γένος των Ελλήνων.

Η επανάσταση στη Δυτική Θεσσαλία, χωρίς καλή προετοιμασία, έγινε μετά τις 15 Νοεμβρίου 1600 και απέτυχε. Οι Τούρκοι εκδικήθηκαν σκληρά σκοτώνοντας πολλούς Χριστιανούς και ανάμεσά τους πολλούς κληρικούς. Μεταξύ των τελευταίων και τον επίσκοπο Νεοχωρίου και Φαναρίου Σεραφείμ, ο οποίος είχε υποστηρίξει το κίνημα του Διονυσίου. Ο Σεραφείμ, αφού αιχμαλωτίστηκε στις 4 Δεκεμβρίου 1600 και πιέστηκε, αρνήθηκε να αλλαξοπιστήσει και υπέστη κατόπιν μαρτυρικό θάνατο. Το κομμένο κεφάλι του εκτέθηκε σε δημόσια θέα στα Τρίκαλα.

Ο Διονύσιος κατόρθωσε αυτή την φορά να σωθεί και να δραπετεύσει στην Ιταλία. Το Οικουμενικό Πατριαρχείο τον καθαίρεσε με πράξη που είχε χρονολογία 15 Μαρτίου 1601, ως «*τολμηρῶς τε καὶ ἀλογίστως ἀποστασίαν μελετήσας κατὰ τῆς βασιλείας τοῦ πολυχρονίου βασιλέως σουλτὰν Μεχμέτ καὶ πολλὰ τῶν ἀτόπων διανοηθεὶς*». Έτσι άδοξα έληξε το πρώτο επαναστατικό κίνημα στην Θεσσαλία.

Εκ του αποτελέσματος φαίνεται ότι ο Διονύσιος πίστευε στις τότε λαϊκές παραδόσεις και τους χρησμούς για γρήγορη κατάλυση της τουρκικής τυραννίας και την απελευθέρωση των Ελλήνων. Έτσι και σε συνδυασμό με την διαδιδόμενη τότε τάχα προφητεία ότι «Τρίκκη Βυζάντιον ανακτήσει», πίστεψε ότι αυτή θα εκπληρωνόταν από αυτόν. Ίσως ακόμα να πίστευε ότι η μεγάλη χριστιανική ορθόδοξη αυτοκρατορία, η Ρωσία, θα εκινείτο εναντίον των Τούρκων, μια πίστη που διέκρινε πολλούς Έλληνες κατά τη διάρκεια της μακρόχρονης Τουρκοκρατίας. Σε συνδυασμό μάλιστα με την καταστροφή του τουρκικού στόλου στη ναυμαχία της Ναυπάκτου (1571), οι ελπίδες των Ελλήνων αναπτερώθηκαν και άρχισαν σιγά σιγά να εκδηλώνονται επαναστάσεις σε διάφορες περιοχές, αλλά χωρίς επιτυχίες και με τραγικές συνέπειες για τους Έλληνες. Μέσα σ' αυτό το επαναστατικό κλίμα έγινε και η πρώτη επανάσταση του Διονυσίου Β΄ με ορμητήριο τα Τρίκαλα.

Το Πατριαρχείο ήταν υποχρεωμένο να λαμβάνει ανάλογα μέτρα· τους αρχιερείς και κληρικούς τους καθαιρούσε, τους δε λαϊκούς τους αφόριζε. Από το «*Υπόμνημα τῆς ἐκλογῆς τοῦ μεγάλου Πρωτοσυγκέλλου Θεωνᾶ εἰς Μητροπολίτην Λαρίσης, ἐπὶ διαδοχῇ τοῦ ἐκπτώτου γενομένου Διονυσίου*» του Οικουμενικού Πατριαρχείου, το οποίο συντάχθηκε στις 11 Μαΐου 1601, ένα εξάμηνο μετά την εγκατάλειψη της θέσεως του Διονυσίου και επί Πατριάρχου Ματθαίου Β΄ του εκ Κλεινοβού Καλαμπάκας καταγομένου (δεύτερη πατριαρχία 1598-1602), μαρτυρείται ότι δέν πρόκειται για καθαίρεση του Διονυσίου αλλά για έκπτωση από τον θρόνο του, α) επειδή δεν απέστειλε την «Πατριαρχικὴν ζητείαν τε καὶ βοήθειαν» και κατακρατούσε και τα δικαιώματα των άλλων επισκοπών, παρά τις επιτιμήσεις, παραινέσεις και αποστολές απεσταλμένων του Πατριαρχείου, και β) για τήν

«τολμηρῶς τε καὶ ἀλογίστως ἀποστασίαν μελετήσας κατὰ τῆς βασιλείας τοῦ πολυχρονίου βασιλέως σουλτάν Μεχμέτ καὶ πολλὰ ἀτόπων διανοηθεὶς», ἥτοι γιὰ τὴν ἀρνηση ἀποδόσεως τοῦ κεφαλικοῦ φόρου τοῦ χαρατσίου καὶ γ) γιατί «ἀπέδρα εἰς τόπους ἀλλοτρίου... καὶ ἀδυνάτως ἔχει ἐπανελθεῖν εἰς τὴν ἐπαρχίαν ταύτην...», δηλαδή ἐπειδὴ ἐγκατέλειψε τὴν Μητρόπολή του καὶ κατέφυγε σὲ ἄλλες χώρες.

Κατὰ τὴν δεύτερη ἐπανάστασή του στὴν Ἡπειρο, ὁ Διονύσιος, ἐβδημοκοντούτης, ἐπικεφαλῆς φάλαγγος 700-800 ἀνδρῶν, χωρικῶν κυρίως, καὶ ἐφοδιασμένους με ἀνεπαρκή ὀπλισμό στις 10 πρὸς 11 Σεπτεμβρίου (Σάββατο πρὸς Κυριακή ἢ Τρίτη πρὸς Τετάρτη) τοῦ 1611 ἐπιτέθηκε ἐναντίον τῶν Ἰωαννίνων καὶ, ἀφοῦ κατέλαβε τὸ Διοικητήριο, τὸ κατέκαυσε. Ὁ Διοικητὴς τοῦ Ὀσμάν πασάς με τὴ σύζυγό του μόλις πρόλαβαν νὰ διασωθοῦν. Οἱ Τούρκοι ὁμως, μετὰ τὸν ἀρχικὸ αἰφνιδιασμό τους, ἀνασυντάχθηκαν τὴν ἐπόμενη ἡμέρα καὶ ἐξοπλίστηκαν καλύτερα. Μετὰ ἐπιτέθηκαν καὶ συνέτριψαν τοὺς σχεδὸν ἀσπλους χωρικούς.

Ὁ Διονύσιος κατέφυγε σὲ ἓνα σπήλαιο τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννη τοῦ Προδρόμου, ὅπου κρύφτηκε ἐπὶ τρεῖς ἡμέρες, γι' αὐτὸ ἀπὸ τότε ἀποκαλεῖται «Σπηλιά τοῦ Σκυλοσόφου». Τὸ κρυσφύγετό του προδόθηκε καὶ συνελήφθη. Τὸ τέλος του εἶναι γνωστό. Ὁ Διονύσιος γδάρθηκε ζωντανός καὶ ἀπεβίωσε, τὸ κεφάλι του μαζί με ἄλλα 250 στάλθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη ἐνῶ τὸ δέρμα του το γέμισαν με ἄχυρο καὶ τὸ περιέφεραν ἀπὸ πόλη σὲ πόλη μέχρι τὴν Κωνσταντινούπολη στις 12 ἢ 13 Σεπτεμβρίου. Ὅσοι ἐπαναστάτες συνελήφθηκαν, θανατώθηκαν, ἄλλους τοὺς πήραν ὡς αἰχμαλώτους, ἐνῶ ἄλλοι ἀναγκάσθηκαν νὰ ἀλλαξοπιστήσουν γιὰ νὰ σωθοῦν. Ὅσοι διέφυγαν τὴ σύλληψη διασκορπίσθηκαν στα βουνά. Σύμφωνα με τὸ «Ἡπειρωτικὸ Χρονικόν», οἱ συλληφθέντες ἢ παραδοθέντες ἐπαναστάτες ἢ σουβλίσθηκαν ἢ κᾶηκαν ἢ κρεμάστηκαν.

Τὰ γεγονότα αὐτὰ ἐπιβεβαιώνει καὶ Ἐνετικὴ Ἐκθεση, με ἡμερομηνία 10 Ὀκτωβρίου 1611. Αναφέρει σχετικὰ: «Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Λαρίσης Διονύσιος ὁ Φιλόσοφος μέ ἓναν ἄλλον Λάμπου, γραμματέα τοῦ Ὀσμάν πασά καὶ ἓναν ἄλλο Δελή-Γιῶργγον γραμματέα κάποιου Τούρκου... ἐνωθέντες μετὰ 700-800 περίπου Ἀλβανῶν ἐπῆγαν νὰ δολοφονήσουν τὸν Πασάν εἰς τὸ σπίτι του... Ὁ Πασάς ἐστειλε 250 κεφάλια στὴν Κων/πολη». Γιὰ τὸν Διονύσιο ἀναφέρει «μετέφεραν τὸν καλόγηρον εἰς τὴν πλατείαν, ἀφοῦ ἐγέμισε τὸ δέρμα με ἄχυρα, τὸν περιέφερεν ἀνά τὴν πόλιν ὑπὸ τοὺς ἤχους Τζουρνάδων καὶ Ταμπούρλων, παρουσιάζων αὐτὸν ὡς ἐπαναστάτην καὶ προδότην...». Τέτοιο ἄδοξο καὶ θλιβερό τέλος εἶχε καὶ ἡ Ἐπανάσταση τοῦ Διονυσίου στὴν Ἡπειρο.

Ἡ προσωπικότητα καὶ ἡ ὅλη δράση του, ἀπὸ ὅσα μᾶς εἶναι γνωστά, καταδεικνύει ὅτι ὁ Μητροπολίτης Λαρίσης-Τρίκκης Διονύσιος ἦταν ἓνας ἀγνός καὶ ἐνθουσιώδης πατριώτης, ἓνας οραματιστὴς καὶ ονειροπόλος ἱεράρχης χωρὶς ρεαλιστικότητα, εὐπίστος μέχρι ἀφελείας ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἓνας πολὺ τολμηρὸς ἀγωνιστὴς μέχρι αὐτοθυσίας. Εἶναι ἴσως ὁ πρῶτος στὴ χορεία τῶν πολλῶν ἱερωμένων που μαρτύρησαν γιὰ τὴν ἐλευθερία τῶν Ἑλλήνων.

Εἴαν δὲν ὑπῆρχαν τέτοιοι ἱεράρχες καὶ γενικά ἱερωμένοι καὶ ἡγέτες ἀπελευθερωτικῶν κινήματων, ἴσως νὰ ἤμασταν ἀκόμα ὑπόδουλοι στοὺς Τούρκους.

Καὶ ἐπειδὴ καὶ οἱ δύο ἐπαναστάσεις τοῦ Διονυσίου εἶχαν σημειώσει οἰκτρὴ ἀτυχία, εἶχαν ὡς συνέπεια, ὅπως ἐγράψε ὁ καθηγητὴς Χρῖστος Κρικῶνης, πρῶτον νὰ αμαυρωθεῖ ἡ μνήμη του καὶ νὰ του ἀποδοθοῦν φοβερὲς καὶ ἀδίκες κατηγορίες, καὶ δεύτερον νὰ ἀγνοηθεῖ σχεδὸν τελείως ἡ ἐκκλησιαστικὴ του δράση καὶ νὰ παραδοθεῖ στὴ λήθη, παραμένοντας ἔτσι ἀγνωστὴ καὶ προβληματικὴ.

Τὰ Τρίκαλα ἐτίμησαν τὴν μνήμη τοῦ ἐπαναστάτη ἱεράρχη τοὺς με τὸν στήσιμο τῆς μαρμάρινης προτομῆς του στὴν πλατεία Ἐθνικῆς Ἀντιστάσεως (πρῶην Κιτριλάκη). Αὐτὴ φιλοτεχνήθηκε ἀπὸ τὸν γλύπτη Κλέαρχο Λουκόπουλο τὸ 1947 με πρωτοβουλία τοῦ λόγιου γυμνασιάρχου Γεωργίου Παπαγεωργίου-Εράλδου, με ἐσοδα

μιας μαθητικής θεατρικής παραστάσεως αρχαίου δράματος. Αρχικά η προτομή είχε στηθεί στην πλατεία Μητροπόλεως τον Ιανουάριο του 1948 και αργότερα στην σημερινή της θέση.